

การส่งเสริมในพื้นที่เป้าหมาย : ประสบการณ์ ของกรมส่งเสริมการเกษตร

อนันต์ ลีลา^{1/}

บทนำ

งานพัฒนาด้านการเกษตร นับว่า เป็นงานที่ท้าทายความสามารถของบุคลากรของรัฐเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นการทำงานกับคน โดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งมีชีวิตจิตใจ คำถามที่จะต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ก็คือ ทั่วอย่างไรถึงจะเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของเกษตรกรได้ หรือเกษตรกรมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรกับงานที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่เข้าไปในพื้นที่ และเกษตรกรมีความรู้สึกอย่างไรกับตัวเจ้าหน้าที่ ผู้คือคำถามที่ง่าย ส่วนคำตอบนั้นไม่ง่ายและไม่ยากจนเกินไป แต่การปฏิบัติตัวกับเกษตรกรหรือการทำงานกับเกษตรกรก็นับว่า เป็นงานที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนพอสมควร

โดยเหตุที่การนำเทคโนโลยีใด ๆ ก็ตาม เพื่อถ่ายทอดไปยังพื้นที่ใดที่หนึ่งนั้น ก่อนอื่นก็ต้องพิจารณาถึงตัวเทคโนโลยีนั้นว่า เหมาะสมกับพื้นที่หรือยัง ซึ่ง เรื่องนี้ส่วนใหญ่จะกระทำกันในลักษณะของการทดลองในพื้นที่เสียก่อนเพื่อให้ทราบถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ในพื้นที่ และหาวิธีการปรับเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป ถึงแม้ว่าจะผ่านงานขั้นตอนนี้แล้ว แต่ก็ยังไม่หมดเสียทีเดียวที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่จะต้องดำเนินการต่อไปเพื่อโน้มน้าวจิตใจของเกษตรกรให้หันมายอมรับเทคโนโลยีดังกล่าวและนำไปปฏิบัติในพื้นที่นั้น ๆ อย่างได้ผล วิธีที่น่าจะดีที่สุดนั้น ในขั้นตอนของการทดลองในพื้นที่ซึ่งน่าจะให้เกษตรกร เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการด้วยตนเองเสียเลย โดยเฉพาะการดำเนินการในลักษณะของการช่วยกันคิดช่วยกันทำ เพื่อที่จะให้งานดังกล่าวเป็นไปด้วยเหตุด้วยผล ทั้งจากฝ่ายเจ้าหน้าที่และฝ่ายเกษตรกรอย่างแท้จริง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้องและพอใจทั้งฝ่ายตัว เจ้าหน้าที่และตัวเกษตรกรเอง นอกจากนี้การทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรแล้ว การร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่^{2/} ด้วยกันเองก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะทำให้การทำงานเป็นไปในลักษณะของการเปิดวงกว้าง ในแนวความคิดให้สามารถที่จะทำการแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกรอย่างได้ผล และสามารถที่จะพิจารณาหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปสู่พื้นที่และเกษตรกรได้ในที่สุด เมื่อเป็นดังนี้นอกจากผลประโยชน์จะเกิดขึ้นตามที่กล่าวแล้ว ยังเป็นผลทางด้านจิตใจที่จะก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันได้ซึกด้วย โดยเฉพาะในส่วนของเจ้าหน้าที่ก็สามารถเข้าใจในตัวเจ้าหน้าที่ด้วยกัน และในส่วนเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรก็จะเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์ต่องานในพื้นที่อย่างมาก เนื่องจากจะทำให้เจ้าหน้าที่เกิดการพยายามเรียนรู้ปัญหาของเกษตรกร และเกษตรกรพยายามถ่ายทอดปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่มาสู่ตัวเจ้าหน้าที่เพื่อหาหนทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้ในที่สุด

^{1/} นักวิชาการเกษตร 5 ฝ่ายโครงการพิเศษ กองแผนงานและโครงการพิเศษ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

^{2/} เจ้าหน้าที่ในพื้นที่หมายถึง เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยและฝ่ายส่งเสริมการเกษตร

การประสานงาน

แนวทางการปฏิบัติงานดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อมหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ร่วมดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เมื่อปี 2527 ในลักษณะของโครงการร่วม ซึ่งเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า โครงการประสานงานระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรและมหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อทำงานในลักษณะของการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของฝ่ายวิจัยและฝ่ายส่งเสริมการเกษตร ในการทำงานร่วมกับเกษตรกรอย่างใกล้ชิดที่สุด โดยใช้กิจกรรมการทดลองตัวแปลงส่งนาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นเป็นกิจกรรมร่วม และมีการกำหนดแผนการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถกำหนดช่วงระยะเวลาในการทำงานร่วมกันที่แน่นอน สำหรับเอกสารฉบับนี้จะกล่าวถึงในส่วนของการดำเนินงานและเทคนิควิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีในเรื่องของงานทดลองตัวแปลงส่งนาในพื้นที่เกษตรกร จังหวัดขอนแก่น โดยคำนึงถึงการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

จากความร่วมมือของมหาวิทยาลัยขอนแก่นและกรมส่งเสริมการเกษตร ในการดำเนินงานตามกิจกรรมทดลองตัวแปลงส่งนาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ได้มีการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการตามเหตุผลหรือเงื่อนไขในความเหมาะสมกับสภาพเป็นจริงและตามเงื่อนไขที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว พร้อมทั้งการบรรยายสภาพพื้นที่โดยการสำรวจ วิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่ เพื่อที่จะให้ทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทางการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสภาพพื้นที่และตัวเกษตรกรในขั้นแรก รวมถึงการทำความเข้าใจถึงสภาพการผลิตพืชส่งนาที่เป็นไปได้ในพื้นที่อีกด้วย

การถ่ายทอดเทคโนโลยี

การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่กล่าวได้เน้นถึงวิธีการและขั้นตอนการถ่ายทอดหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การถ่ายทอดขบวนการ หรือวิธีการปลูกตัวแปลงส่งนาไปสู่เกษตรกรตำบลและเกษตรกรอย่าง เป็นระบบ ในส่วนของเกษตรกรตำบลได้เน้นถึงการทำความเข้าใจถึงสภาพพื้นที่การเข้าใจเกษตรกร การเข้าใจถึงระบบการผลิตพืชส่งนาที่เป็นอยู่ตามที่เกษตรกรได้เคยปฏิบัติ การทำความเข้าใจกับเทคโนโลยีที่จะนำไปใช้ในการเผยแพร่ รวมทั้งการทำความเข้าใจกับวิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เพื่อเป็นประโยชน์ในการเสาะหา หรือดึงข้อมูลจากเกษตรกรอย่างรวดเร็ว วิธีทำและใช้แผนที่เพื่อทราบ real physical structure, Soil moisture, Soil texture, Land contour เพื่อประโยชน์ในการทดลองและส่งเสริม สำหรับในส่วนของการเกษตรกรได้ใช้วิธีการฝึกอบรมเกษตรกรให้รู้ถึงวิธีการปลูกตัวแปลงส่งนาโดยใช้โมเดล ของจังหวัดสุรินทร์ พร้อมทั้งจัดทำแปลงทดลองเปรียบเทียบเพื่อแก้ปัญหาหรือหาวิธีการที่ดีและเหมาะสมเพื่อใช้ในพื้นที่นั้น โดยเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและมีส่วนร่วมให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อถึงขั้นการดำเนินงานจัดทำแปลงทดลองแล้วจะเป็นไปในลักษณะของการจับมือกันทำพร้อมกับการติดตามกิจกรรมดังกล่าวอย่างใกล้ชิดอีกด้วย

การฝึกอบรมเกษตรกรตำบล

การฝึกอบรมดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะการเข้าวิเคราะห์ระบบเกษตรกรกรมในหมู่บ้าน ดำเนินการจำนวน 10 หมู่บ้านของ 10 ตำบล ใน 6 อำเภอ จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้ทราบถึงภาพรวมของหมู่บ้าน โดยวิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ระบบการปลูกพืชที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องทัศนคติของ

เกษตรกรเกี่ยวกับการปลูกพืชหลังนา ให้ทราบถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงานทดลองการปลูกถั่วลิสงหลังนาในพื้นที่ที่คิดว่ามีความเหมาะสม การฝึกอบรมเกษตรกรตำบลแบ่งเป็นขั้นตอน คือ

(1) การวางแผนการปฏิบัติในการทดลองถั่วลิสงหลังนาในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเกษตรกรตำบลที่เข้าร่วมโครงการจะต้องนำแผนดังกล่าวเข้าไปผนวกกับแผนเยี่ยมตามปกติ เพื่อให้การปฏิบัติงานเข้าตามระบบเดิม (T & V system) โดยเฉพาะการพยายามทำให้งานทดลองถั่วลิสงหลังนาดังกล่าวเป็นงานปกติของอำเภอและตำบลให้ได้

(2) การรวบรวมข้อมูลในหมู่บ้านเป้าหมาย เพื่อให้ทราบภาพรวมของแต่ละหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เกษตรกร ซึ่งได้กำหนดดำเนินการในหมู่บ้านที่ได้คัดเลือกไว้แล้วโดยเกษตรกรตำบล

(3) วิธีการจัดทำแผนที่ตำบลและการใช้ประโยชน์ในแง่การวางแผนการผลิตพืช ซึ่งแผนที่ดังกล่าวนี้ จะทำให้ทราบถึงสภาพโดยทั่วไป แม่น้ำ ลำคลอง ถนน สภาพ Land Contour Soil texture ฯลฯ ระบบพืชที่เป็นอยู่ของเกษตรกร ซึ่งสามารถชี้ขอบเขตของตำบลได้อย่างเด่นชัด ในการจัดทำและใช้แผนที่ดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นของใหม่สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลก็ว่าได้ แต่ถ้าหากมาพิจารณาในแง่ของการใช้ประโยชน์ โดยนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากกลุ่มแม่เหล็กที่ดี หรือข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ดี จะสามารถทำให้มองเห็นภาพของหมู่บ้าน ตำบล ได้อย่างเด่นชัดขึ้น และสามารถกำหนดเขตการผลิตได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

(4) การทำความเข้าใจกับวิธีการปลูกถั่วลิสง (เทคโนโลยีที่นำเข้ามาทดลอง) ในเรื่องนี้การดำเนินการได้มีการทำอย่างจริงจัง ทั้งนี้เนื่องจากการเข้าใจตัวเทคโนโลยีโดยอ้อมแก่สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นสิ่งจำเป็นมาก เนื่องจากหากเจ้าหน้าที่มีความเข้าใจไม่กระจ่างหรือเข้าใจไม่จริงแล้วจะทำให้เกิดผลเสียแก่เกษตรกรตามมา ในที่นี้ได้มีการกระทำหลายรูปแบบ เช่น การบรรยายประกอบสไลด์ให้เกษตรกรตำบลเห็นเป็นขั้นเป็นตอนตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงขั้นสุดท้าย โดยพยายามเชื่อมโยงตั้งแต่กิจกรรมก่อนการปลูกถั่วลิสง ซึ่งก็ได้แก่ กิจกรรมการปลูกข้าวของเกษตรกรชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ตั้งแต่แรกๆของระบบพืช จนถึงขั้นสุดท้ายคือ การเก็บเกี่ยว เพื่อส่งผลผลิตออกสู่ท้องตลาด และชี้ให้เห็นถึงระบบตลาดซึ่งมักจะต้องมีการพัฒนาด้วยตัวของมันเองเช่นกัน พร้อม ๆ กับการพัฒนาของเกษตรกรในการปลูกถั่วลิสงหลังนาดังกล่าว สิ่งที่น่าสนใจในการถ่ายทอดก็คือ พยายามให้เจ้าหน้าที่เกิดอารมณ์ร่วมและมีการซักถามในจุดที่ยังสงสัย หรือเกิดความไม่เข้าใจอยู่เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัด และสามารถนำไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรเองได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาการปฏิบัติงานจริง และที่ได้ให้เจ้าหน้าที่เกษตรกรตำบลพิจารณา ก็คือ สภาพพื้นที่ของแต่ละตำบลหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันนั้น อาจมีการดัดแปลงวิธีการได้บ้างตามความเหมาะสม เพื่อให้เหมาะกับสภาพจริงของเกษตรกรแต่ละหมู่บ้าน หรือแต่ละครัวเรือน เช่น เทคนิคการไถ อาจแตกต่างกัน การเกิดหรือการระบาดของโรคแมลง เป็นต้น

การฝึกอบรมเกษตรกร

เป็นการถ่ายทอดวิธีการจัดทำแปลงทดลอง และเทคนิคในการปลูกถั่วลิสงหลังการเก็บเกี่ยวข้าว โดยตรงสู่เกษตรกร เกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมได้รับการคัดเลือกโดยเกษตรกรตำบลอาศัยคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังนี้

- (1) มีพื้นที่เหมาะสมต่อการทดลอง
- (2) มีความสมัครใจที่จะร่วมโครงการ

- (3) มีความกระตือรือร้นพร้อมที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่ทั้งเกษตรกรและ technical team ได้เห็นร่วมกัน
- (4) เป็นเกษตรกรขนาดเล็ก (Small Farmer)

เกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำเนินการอาจถือได้ว่าเป็นตัว Indicator ที่จะชี้ให้เห็นถึงผลสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินงาน ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการกระตุ้นหรือสนับสนุนอีกทางหนึ่งเช่นกัน จุดเน้นของโครงการร่วมมือก็คือเกษตรกรจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่แรก โดยการเสนอแนวทางการทดสอบให้เกษตรกรทราบ และขอความเห็นจากเกษตรกร การใช้ความพยายามในการกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นปัญหาของตัวเอง และตัดสินใจด้วยตนเองในการเข้าร่วมงานทดลองที่จะตอบสนองต่อความต้องการของตัวเอง เขาเองในพื้นที่หรือในหมู่บ้านนั้น ๆ รวมทั้งพยายามชี้ให้เกษตรกรได้เห็นว่าปัญหาต่าง ๆ ในด้านการเกษตรนั้นจะไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงสำเร็จได้เลย ถ้าเพียงแต่มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว โดยขาดการร่วมมืออย่างจริงจังจากเกษตรกร

ข้อสำคัญในการทดสอบเริ่มแรกในกรณีตัวลิ่งหงษ์นา คือ การพยายามให้เกษตรกรได้มีความเข้าใจถึงการเปรียบเทียบแบบง่าย ๆ ในการใช้ปุ๋ยและหินฟอสเฟต เพื่อที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะอาจชี้ให้เห็นว่าพื้นที่บางแห่งหรือบางหมู่บ้านอาจเหมาะสมต่อการใช้ปุ๋ย บางหมู่บ้านอาจเหมาะสมต่อการใช้หินฟอสเฟต หรือบางแห่งอาจไม่ต้องใส่อะไรเลยก็สามารถที่จะให้ผลผลิตได้สูง ฉะนั้น เมื่อผลการทดลองออกมาก็จะสามารถชี้ได้ว่า ต่อไปในกรณีส่งเสริมปลูกตัวลิ่งหงษ์นาจึงจะสามารถแนะนำเกษตรกรรายอื่น ๆ ได้ว่าควรจะใช้วิธีการอย่างไร

ในการฝึกอบรมเกษตรกรนั้น สิ่งที่ได้พิจารณาไปเน้นเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจและสนใจอยากที่จะเข้ามาร่วมดำเนินการด้วย เช่น

- การเข้าถึงความสำคัญในเนื้อหาพร้อมทั้งขอฟังความคิดเห็นจากเกษตรกร เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมจะทำให้สร้างความเป็นกันเองได้ดียิ่งขึ้น

- การเข้าถึงความสำเร็จของโครงการจะขึ้นอยู่กับเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ ตลอดจนเกษตรกรนำวิธีการนี้ไปดำเนินการต่อ หลังจากโครงการสิ้นสุดและความสามารถในการเผยแพร่ความรู้ตามที่ได้เรียนรู้ทั้งจากการฝึกอบรมและจากการที่ได้ปฏิบัติจริง

- การใช้เหตุผลต่าง ๆ แก่เกษตรกรถึงการเข้าร่วมงานทดลองนี้ ทางราชการได้ให้วัสดุต่าง ๆ แบบให้เปล่าเกือบทุกอย่าง ทั้งนี้ ก็เพื่อต้องการหาผลในการทดลองเพื่อช่วยกระตุ้นเกษตรกรให้มองเห็นช่องทางในการปลูกตัวลิ่งหงษ์นา รวมทั้งชี้ให้เห็นว่า ความเป็นจริงทางราชการไม่มีความสามารถในการหาวัสดุการเกษตรเพื่อให้เปล่าแก่เกษตรกรทั้งหมดได้ และถ้าหากทางราชการไม่สนับสนุนเกษตรกรจะมีความสามารถดำเนินการต่อไปเองได้หรือไม่

- การสรุปเนื้อหาที่ได้บรรยายแก่เกษตรกร โดยพยายามเน้นถึงจุดที่สำคัญต่าง ๆ หลังจากการบรรยายได้เสร็จสิ้นลง เพื่อให้เกษตรกรได้เกิดความเข้าใจดียิ่งขึ้น

การดำเนินการจัดทำแปลงทดสอบ

ในการจัดทำแปลงทดสอบตัวลิ่งหงษ์นาดังกล่าวนี้ อาจถือได้ว่า เป็นของใหม่สำหรับเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น การจัดทำแปลงในแต่ละแห่งอาจมีเทคนิคที่แตกต่างกันบ้างในแต่ละจุด ประกอบกับในขั้นการ

เตรียมแปลงปลูก อาจไม่สามารถดำเนินการได้พร้อมกัน ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ เช่น พื้นที่ปลูกบางแปลงอยู่ในสภาพและไม่สามารถเตรียมดินได้ทันทีหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว บางแห่งมีการเก็บเกี่ยวข้าวล่าช้า เกษตรกรบางรายเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจะต้องทำการขนข้าว นวดข้าว เก็บขึ้นยุ้งฉาง ก่อนที่จะดำเนินการ ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เกษตรกรบางรายต้องรอเมล็ดพันธุ์จากทางราชการ ทำให้การปลูกต้องล่าช้าไปด้วย สิ่งสำคัญที่เจ้าหน้าที่จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษก็คือ งานทดลองที่ได้เริ่มดำเนินการเป็นครั้งแรก เจ้าหน้าที่โดยเฉพาะเกษตรตำบลจำเป็นต้องให้คำแนะนำในการจัดทำแปลงอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในเรื่องถั่ว-ลิ้งหลังนาจะเป็นการดำเนินการในลักษณะการจับมือกันทำก็ว่าได้ เพื่อให้เกิดการผิดพลาดในการดำเนินการน้อยที่สุด

สำหรับเทคนิคในการดำเนินการในแต่ละพื้นที่ พบว่ามีข้อแตกต่างกันบ้างนั้น เช่น

- การเตรียมดินของเกษตรกรโดยการตัดฟาง -ไม่ตัดฟาง
- การเตรียมดินโดยรถไถเล็ก -ควาย
- การปลูกที่มีการหยอดเมล็ดเล็ก -ต้น
- การปลูกในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน
- จำนวนครั้งที่เกษตรกรทำการไถ

ซึ่งเทคนิคดังกล่าวนี้ก็จะเหมาะสมสำหรับพื้นที่แตกต่างกัน เช่น การเตรียมดินของเกษตรกรนั้น ถ้าลักษณะดินมีความชื้นไม่สูงนักการใช้รถไถเล็กอาจได้ผล เนื่องจากจะสามารถไถได้ลึกกว่า การหยอดเมล็ดก็จะลึกตามไปด้วย ทำให้เป็นผลดีต่อการที่เมล็ดจะงอกในระยะแรก ส่วนจำนวนครั้งที่การไถพรวนนั้นก็มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องที่ เช่นกัน โดยเฉพาะขึ้นอยู่กับลักษณะดิน เช่น ดินทรายอาจทำการไถพรวนน้อยครั้งกว่าดินร่วนหรือดินร่วนเหนียว เป็นต้น

ในการเตรียมแปลง เริ่มแรกของแต่ละหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่เลือกเกษตรกรผู้จัดทำแปลงจากแต่ละหมู่บ้านเป็นตัวอย่าง 1 ราย เพื่อสาธิตวิธีการทดลองที่ละขั้นตอนให้แก่เกษตรกรที่ร่วมโครงการได้รับรู้พร้อมกัน ซึ่งในเรื่องถั่วลิ้งหลังนาเน้นการเตรียมดินเป็นหลัก ก็ได้มีการนำเกษตรกรที่เข้าร่วมทดลองมาดูวิธีการสาธิตการเตรียมดินโดยละเอียด ตั้งแต่การไถคราด ทำร่อง และการหยอดเมล็ด โดยเฉพาะการแบ่งแปลงออกเป็น 4 ส่วน เพื่อทดลองปุ๋ย ดินฟอสเฟต ในอัตราต่าง ๆ การนำเกษตรกรเข้ามาดูการสาธิตนี้อาจเป็นเกษตรกรอื่นที่สนใจเข้ามาดูด้วยยิ่ง เป็นการดี เพราะจะเป็นการเผยแพร่วิธีการได้อีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะควรเน้นให้เกษตรกรได้เห็นว่าการเตรียมดินในขั้นไถพรวนจะต้องมีความร่วนซุยเป็นอย่างดี เพื่อให้โอกาสเก็บรักษาความชื้นได้นาน

การติดตามกิจกรรม

งานส่งเสริมและทดลองโดยเฉพาะที่เป็นโครงการเริ่มแรกนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ เป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับงานดังกล่าวให้มาก ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรยังขาดความมั่นใจและยังไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองมากนักเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว การติดตามกิจกรรมในลักษณะของการเยี่ยมเยียนเกษตรกร และตรวจเยี่ยมแปลงเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอในลักษณะของการพูดคุย หารือ หรือสนทนาเกี่ยวกับเรื่องงานที่เกษตรกรร่วมจัดทำโครงการ การให้คำปรึกษาการขอความคิดเห็นของเกษตรกรที่ได้จัดทำแปลงว่ามีความเห็นเป็นอย่างไรบ้าง หักคณคิของเกษตรกรในเรื่องของการทดลองถั่วลิ้งหลังนา ถึงแม้ว่าขั้นตอนที่สำคัญอยู่ที่

การเตรียมแปลงปลูกในระยะเริ่มแรกก็ตาม แต่การเข้าพบปะหารือและสอบถามปัญหาจากเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอจะทำให้เจ้าหน้าที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขในการทดลองที่เป็นจริงในแต่ละพื้นที่เพิ่มขึ้น เช่น สภาพความชื้นในดิน และลักษณะดินแต่ละพื้นที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของถั่วลิสงอย่างไร การไถลึก-ตื้น ไร่ควาย ไร่รถไถเล็ก จะมีผลต่อการงอกของเมล็ดอย่างไร อัตราการงอกสม่ำเสมอหรือไม่ ซึ่งสามารถที่จะรับรู้ได้จากการติดตามกิจกรรมและการพบปะ สอบถาม พูดคุยกับเกษตรกร สำหรับปัญหาอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่มีส่วนทำให้งานทดลองต้องล้มเหลวทั้ง ๆ ที่สามารถแก้ไขได้ ถ้าหากมีการติดตามกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ นั่นก็คือปัญหาศัตรูพืช กิจกรรมงานทดลองโดยเฉพาะที่นำมาลงในพื้นที่เป็นครั้งแรกเราอาจยังไม่ทราบถึงการเกิดและระยะเวลาการระบาดของโรคแมลง ในเกษตรกรรายที่ไม่เคยทำการปลูกพืชที่นำมาทดลองนี้มาก่อนก็จะไม่รู้ถึงศัตรูของพืชที่ปลูก โดยเฉพาะการป้องกันกำจัด ดังนั้น การติดตามกิจกรรมจะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถรับรู้ถึงการระบาดของศัตรูพืชและหาทางแก้ไขได้ทันทั้งนี้ จะเป็นการช่วยให้งานทดลองไม่ประสบความล้มเหลว เกษตรกรก็จะไม่เสื่อมศรัทธาในตัวเจ้าหน้าที่

การติดตามกิจกรรมได้เริ่มเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่เริ่มมีการเตรียมดินปลูกเป็นต้นไปจนกระทั่งเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะในช่วงปลูกและช่วงเก็บเกี่ยวนั้น จะเป็นการติดตามกิจกรรมที่ใกล้ชิดที่สุดเพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจและเพื่อเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตในแปลงทดลองดังกล่าว

การถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยการจัดงานวันสาธิต

การถ่ายทอดเทคโนโลยีในขณะที่ทำการทดลองก็นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีประโยชน์มาก เนื่องจากจะสามารถชักนำเกษตรกรบริเวณใกล้เคียงหรือในเขตอื่น ๆ ที่มีโอกาสเข้ามาร่วมสามารถเห็นผลของการดำเนินงาน และสามารถตัดสินใจด้วยตนเองว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ในระบบการเกษตรของตนเองอย่างไร ในกรณีของถั่วลิสงหลังนา ก็เช่นเดียวกัน นอกจากจะมีเกษตรกรที่สนใจมาดูงานตามปกติด้วยตนเองแล้วยังได้มีการกระตุ้นให้เกษตรกรโดยเฉพาะจากบริเวณใกล้เคียง ได้มีโอกาสเข้ามาเห็นและรับรู้ในกิจกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะการสาธิตในขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

(1) ขั้นตอนการปลูก เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นและรับรู้ถึงวิธีการปลูกตั้งแต่เริ่มต้นเก็บเกี่ยวต่อซึ่งยาว การเตรียมดิน ทว่าร่องปลูก การใส่ปุ๋ย-ยา ซึ่งในขั้นนี้เกษตรกรที่สนใจและมีความคิดว่าวิธีดังกล่าวน่าจะ เป็นประโยชน์และมีความพร้อมก็สามารถนำไปดำเนินการได้ทันที

(2) ระยะเวลาเจริญเติบโตเต็มที่คัดในลักษณะของ Field Trip โดยนำเกษตรกรเข้าร่วมรับรู้งานในแปลง มอบหมายเกษตรกรตำบลหรือเกษตรกรเป็นผู้ถ่ายทอดปัญหาตนเอง

จากการดำเนินงานดังกล่าวแล้วมีข้อได้ว่าเป็นวิธีการที่พยายามใช้การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เป็นระบบ โดยยึดบุคคลเป็นเป้าหมายอันได้แก่ ตัวเกษตรกรเป็นหลักในการดำเนินการ นอกจากนี้พยายามเสริมสร้างแนวความคิดในการให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลได้ใช้หลักการของการเข้าใจสภาพในพื้นที่ การเข้าใจในตัวเกษตรกรก่อนที่จะเริ่มดำเนินการย่อมเห็นหนทางที่จะประสบผลสำเร็จ และจะสามารถทำให้ใช้เป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นแนวทางและความเป็นไปได้ของงานดังกล่าว ปัญหาที่ยังพบอยู่ในปัจจุบันที่เป็นอุปสรรคต่องานพัฒนาการ เกษตรส่วนหนึ่งเกิดจากตัวเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เองที่ยังขาดข้อมูลในพื้นที่หรือมีข้อมูลไม่สมบูรณ์เพียงพอ ทั้งนี้ ล่าเหตุประการหนึ่งเกิดจากเจ้าหน้าที่เกิดความเข้าใจว่าอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ มานาน เลยทำให้มีความคิดว่ารู้อะไรถึงสภาวะต่าง ๆ โดยทั่วไปหมดแล้ว จึงไม่ค่อยเลาะแสวงหาข้อมูลจากเกษตรกรเพิ่มเติม ซึ่งในความเป็น

จริงแล้วสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ถ้าหากเจ้าหน้าที่ได้พยายามทำความเข้าใจกับระบบการผลิตต่าง ๆ ในพื้นที่อย่างดีแล้วโดยเฉพาะการลดต้นทุนถึงสภาพต่าง ๆ โดยละเอียด ก็จะสามารุณใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนประกอบในการดำเนินการ โดยเฉพาะจะสามารถให้ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับงานส่งเสริม-ทดสอบได้ว่า ควรจะมีแนวทางเป็นอย่างไร และควรจะทำอย่างไรในการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ นอกจากจะสามารถเข้าใจในพื้นที่อย่างดีแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจกับเกษตรกร เป็นอย่างดียิ่งอีกด้วย